

КАНАДСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ВІДНОСИНИ У СФЕРАХ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Осташ Н.І.

аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У статті проаналізовано характер і ключові аспекти співробітництва Канади та США у сферах безпеки і оборони на дво- та багатосторонньому рівнях, а також визначено особливості та шляхи мінімізації асиметрії канадсько-американських відносин у згаданих галузях.

The given article provides the analysis of the character and key features of the Canada-U.S. cooperation in the defense and security spheres both on bilateral and multilateral levels. The article also defines peculiarities of the asymmetry of such cooperation and ways of its minimization.

Данная статья содержит анализ характера и ключевых аспектов сотрудничества Канады и США в сферах безопасности и обороны на двустороннем и многостороннем уровнях. В статье также определены особенности и пути минимизации асимметрии канадско-американских отношений в данных сферах.

Ключові слова: Канада, США, безпека, оборона, асиметрія.

Відносини між Канадою та США у сферах безпеки та оборони є змістовними та багато в чому унікальними. Дві країни займають практично увесь північноамериканський континент і відділені від решти світу океанами. Цей фактор, а також історична та культурна спорідненість стали передумовами формування тісного військово-політичного союзу в рамках Північної Америки. Особливістю такого союзництва є суттєва асиметрія між партнерами, що виражається як у кількісних, так і якісних показниках. Водночас зрілий характер асиметрії, ситуація комплексної взаємозалежності та правильне управління асиметричними взаєминами сприяли встановленню відносно рівноправності між Канадою та США у згаданих сферах, внаслідок чого двосторонні переговори часто закінчуються симетричними, рівнонаближеними до інтересів обох держав результатами.

У північноамериканській науковій школі питанню співробітництва Канади та США у оборонній та безпековій сферах традиційно приділяється багато уваги, як у спеціалізованих працях, так і в окремих розділах загальних досліджень. Серед перших насамперед варто виділити фундаментальну працю під загальною редакцією Л.МакКінсі та Р.Носсала „Американські альянси та канадсько-американські відносини” [1], серед других – відповідні параграфи у збірнику праць „Життя з Дядьком: канадсько-американські відносини у епоху імперії”, який представляє собою важливе дослідження стану та перспектив канадсько-американських відносин, зокрема у сферах безпеки та оборони. Величезним ресурсом для вивчення згаданих аспектів є також ряд

публікацій у наукових журналах, серед яких найавторитетнішим є „Журнал військових і стратегічних досліджень”, що видається Центром військових і стратегічних досліджень Університету Калґарі [2]. Серед найвідоміших спеціалістів у військовій та безпековій сферах такі науковці, як К.Р.Носсал, Н.Хілпмер, Дж.Гранатстайн, Дж.Джокел та Ж.Сокольські [див. наприклад 3, 4, 5].

На пострадянському просторі важливий внесок у дослідження тематики канадсько-американських відносин у сферах безпеки та оборони зроблено українськими та російськими вченими. Так, один із найфундаментальніших аналізів проведено українськими науковцями В.А. Манжолою та Г.М. Перепелицею у збірнику праць „Асиметрія міжнародних відносин” [6]. Із інших публікацій в Україні варто відзначити статті І.Бочар [див. наприклад 7, 8]. Серед російських досліджень, центральне місце традиційно посідають публікації Інституту Канади та США при Академії наук Російської Федерації, провідним спеціалістом якого у галузі військово-політичних питань Канади є Д.А.Володін [див. наприклад 9].

Таким чином, в Україні існує порівняно небагато досліджень зі згаданої тематики, що обумовлює актуальність подальшого вивчення проблематики канадсько-американських відносин у військово-політичній сфері. Окрім того, ні в північноамериканській, ні у пострадянській наукових школах поки що не існує серйозних досліджень цього питання з точки зору асиметрії, як однієї із основних характеристик канадсько-американських відносин.

Отже, завданням пропонованої статті є проаналізувати характер та

особливості співробітництва Канади та США у сферах безпеки та оборони як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівнях, а також визначити особливості асиметрії такого партнерства та шляхи, за рахунок яких мінімізується згадане явище.

В основі канадсько-американського оборонно-безпекового партнерства лежить так звана концепція „оборони проти допомоги”. Так, іще у першій третині ХХ століття до канадців прийшло розуміння того, що Вашингтон особливо ретельно ставиться до проблем національної безпеки, а отже, готовий до будь-яких кроків для якомога ефективнішого захисту своєї території, населення та цінностей. Як зазначають Д.Баррі та Д.Братт, „канадсько-американська безпека характеризується взаємозалежністю. Як наслідок, Канада не тільки не може ігнорувати вимоги США у сфері безпеки, але і відокремитися від наслідків американських рішень у даній сфері”[10]. Саме тому стратегічним вибором Оттави стала згадана концепція, згідно з якою невелика держава має переконати велику державу-сусіда у здатності себе захистити від будь-якого потенційного зовнішнього ворога, і в такий спосіб уникнути військової присутності великої держави-сусіда на своїй території під приводом „військової допомоги”.

Втілення стратегії „оборони проти допомоги” може мати дві форми: 1) самостійне підтримання обороноздатності малої країни, 2) партнерство з більшим сусідом. До 1940 року Канада за відсутності реальних зовнішніх загроз офіційно проводила самостійну політику безпеки та оборони. Проте вже в 1938 році президент США Ф.Д. Рузвельт та прем'єр-міністр Канади У.Л. Макензі Кінг обмінялися офіційними заявами, які можна вважати початком політики співробітництва у сфері північноамериканської безпеки, а, отже, і переходу до другої форми втілення стратегії „оборони проти допомоги”. Американський президент заявив, що США не стоятимуть осторонь у разі загрози безпеці Канади, а У.Л. Макензі Кінг запевнив Вашингтон, що Оттава докладе всіх зусиль, щоб не дозволити ворогам проникнути на територію США через Канаду. У 1940 році оборонне і безпекове співробітництво офіційно було закріплене так званою Огденсбурзькою угодою. Про усвідомлення важливості дотримання Канадою стратегії „оборони проти допомоги” свідчать слова генерал-майора канадської армії М.А.Поупа: „Нам треба більше остерігатися ослаблення довіри з боку США щодо нашої безпеки, аніж ворожих дій”[Цит.за 11].

За багато років союзництва між Канадою та США було створено ряд

механізмів двосторонньої співпраці: укладено понад 80 угод у сфері оборони, понад 250 меморандумів про розуміння між двома відповідними оборонними відомствами, створено близько 145 двосторонніх форумів, на яких обговорюються актуальні проблеми у сфері безпеки та оборони [12].

Найголовнішим органом співпраці між Оттавою та США є Об'єднане командування аерокосмічної оборони Північної Америки (НОРАД), створене 1958 року. НОРАД є двосторонньою організацією, що спрямована на попередження аерокосмічних загроз та контроль аерокосмічного простору Північної Америки. З пролонгацією угоди про НОРАД у травні 2006 року до напрямів діяльності організації було додано морську складову. Про високий рівень канадсько-американської співпраці свідчить той факт, що головнокомандувач НОРАД призначається та підпорядковується президентові США та прем'єр-міністрові Канади [13].

Найвищим двостороннім форумом у сфері оборони є Постійна об'єднана рада оборони, утворена 1940 року згідно з уже згаданою Огденсбурзькою угодою. Раду очолюють два співголови – від канадської та американської сторони, – які підзвітні президентові США та прем'єр-міністрові Канади. Зустрічі Ради проходять двічі на рік по черзі у кожній країні.

Військове співробітництво на оперативно-стратегічному рівні здійснюється Канадсько-американським комітетом із військового співробітництва, створеним ще у 1946 році.

Важливим двостороннім інструментом співробітництва між Оттавою та Вашингтоном у сфері оборони є Канадсько-американська програма тестування та оцінки (CANUSTEP), започаткована у 1983 році, в рамках якої Канада та Сполучені Штати можуть взаємно використовувати оборонні інфраструктури для тестування та оцінки військових технологій.

Канада та США є також тісними партнерами у галузі військової промисловості. За Угодою про розподіл оборонної продукції, підписаною 1956 року, канадські фірми мають право брати участь у тендерах на контракти в американській оборонній сфері на рівних умовах із американськими компаніями. А з 1963 року, відповідно до Угоди про участь у розвитку оборони, канадські фірми отримують сприяння у розробці товарів для збройних сил США. Як зазначено у канадській “Білій книзі з оборони” 1994 року, такі домовленості базуються на тому принципі, що, враховуючи взаємозалежний характер

північноамериканської оборони, обидві країни отримують переваги від економії за рахунок зростання виробництва в умовах спеціалізації [14]. На сьогодні Канада намагається займати свою нішу у галузі військової промисловості, спеціалізуючись на: розробці та постачанні тренажерів для підготовки пілотів гелікоптерів та розробці відповідних тренувальних програм; виробництві бортового радіоелектронного обладнання для винищувачів; сервісному обслуговуванні літаків та гелікоптерів тощо [15]. Проте, звісно, мотивація підписання згаданих угод була продиктована не лише економічними, а й політичними розрахунками. У такий спосіб Сполучені Штати намагалися активізувати участь Оттави у північноамериканській та північноатлантичній системах безпеки, а Канада, в свою чергу, прагнула зміцнити свої позиції в оборонній сфері.

Як було вже зазначено вище, однією із головних характеристик канадсько-американських відносин у сферах безпеки та оборони є асиметрія, що виражається як у кількісних, так і якісних показниках. Так, військовий бюджет США перевищує канадський у понад 30 разів, чисельність регулярних військ – у понад 20 разів, резервних – у 60 раз. Від американської канадська армія відрізняється також технологічною та професійною оснащеностю. На сьогодні, Сполучені Штати є лідерами у здійсненні так званої „революції у військовій сфері” (РВС), в той час як Канада та європейські союзники по НАТО перебувають лише на початку шляху впровадження технологічних, організаційних та доктринальних аспектів РВС [16]. Значно менш потужним є і канадський ВПК. Як зазначає Г.М.Перепелиця: „закупівля для канадських ВПС американських винищувачів F-101 після провалу проекту „Авро Ерроу” продемонструвала неспроможність Канади забезпечувати збройні сили за допомогою власного оборонно-промислового комплексу й надовго визначила орієнтацію Канади в закупівлі озброєнь на американських виробників” [17]. І, нарешті, вирішальною перевагою США над Канадою у військовій сфері є володіння ядерною зброєю.

Проте в умовах комплексної взаємозалежності роль військової сили у веденні канадсько-американських відносин є незначною. Окрім того, мінімізації асиметрії у сферах безпеки та оборони сприяють також і ряд інших факторів. Так, високий рівень стратегічного значення, а також військово-технічного розвитку Канади зміцнює позиції країни у північноамериканській системі безпеки. Важливим інструментом мінімізації

асиметрії є також спільна участь країн у двосторонніх угодах, форумах та організаціях. Така формалізована співпраця надає Оттаві право голосу та впливу на прийняття рішень у сферах, що безпосередньо стосуються канадських інтересів, а також доступ до відповідної інформації та технологій.

У випадку канадсько-американських відносин у сферах безпеки та оборони таким важливим чинником є членство Канади та США у НАТО. Звичайно, в умовах холодної війни і „комуністичної загрози” Оттава керувалася й іншими аргументами щодо приєднання до Північноатлантичного альянсу, але, як зазначають Дж.Томпсон та С.Рендалл „Рішення про вступ Канади до НАТО не було ні необдуманим, ані прийнятим під тиском США. Навпаки, угода пропонувала перспективу противаги американському впливові в умовах багатосторонності” [18]. А на думку Ч.Ф.Дорана, „традиційні творці канадської зовнішньої політики завжди розглядали канадські інтереси у аспекті диверсифікації зв'язків із партнерами по обороні з метою створення балансу політичному домінуванню Сполучених Штатів” [19].

Причому приєднуючись до НАТО, Оттава розраховувала створити противагу Сполученим Штатам не лише у військовому плані. Так, саме завдяки канадському уряду до Договору про утворення НАТО було включено Статтю 2 (відому, як „канадську статтю”), в якій йдеться про наступне: „Сторони сприятимуть подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності і добробуту. Вони намагатимуться усувати конфлікти у своїй зовнішній економічній політиці та сприятимуть економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками Договору” [20]. Отже, Канада розраховувала, що НАТО стане не лише військовим договором, але й організацією, що сприятиме політичному та економічному співробітництву країн Північної Атлантики, в рамках якої вона зможе об'єднувати свої зусилля з іншими державами у вирішенні проблем, щодо яких існує/існуюватиме розходження у поглядах зі Сполученими Штатами. Девід Лейтон-Браун характеризував це так: „Членство в союзах може бути для Канади 'платою за вхід' до форуму з обговорення з союзниками питань, що безпосередньо не стосуються політики союзу” [21].

Отже, НАТО є своєрідним буфером у відносинах Канади та США. В рамках цієї

організації Оттава може дозволити собі висловлювання чи позицію, які б навряд чи були можливими в тісних рамках двостороннього оборонного партнерства. Так, проаналізувавши канадсько-американські відносини в сферах безпеки та оборони, Д.Лейтон-Браун прийшов до висновку, що „Канада більше схильна до „публічної дипломатії” у разі незгоди зі Сполученими Штатами щодо проблем оборони, що стосуються альянсу загалом, на багатосторонньому рівні, аніж із двосторонніх проблем” [22]. Наприклад, при прийнятті канадським урядом остаточного рішення про відмову брати участь у війні в Іраку (2003 р.) важливу роль відіграла позиція інших союзників по НАТО, зокрема різка критика Францією та Німеччиною американських дій. В свою чергу, в рамках двосторонніх відносин у сферах безпеки та оборони, Оттава більше схильна до так званої „тихої дипломатії”, принципи якої було сформульовано у славнозвісному звіті Хіні-Мерчанта 1965 року, підготованому для президента США та прем'єр-міністра Канади [23]. В ньому, зокрема, рекомендувалося вирішувати ряд проблем канадсько-американських відносин шляхом спокійного вивчення фактів, „тихої” взаємодії дипломатів та чиновників, без залучення громадськості.

Розпад біполярної системи міжнародних відносин приніс значні зміни для світової політики. Цей процес не оминув і Канади, зокрема, вплинувши на її політику у сферах безпеки та оборони, а також відносини зі Сполученими Штатами як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівнях.

Падіння Берлінської стіни, розпад Радянського Союзу та ОВД дали однозначний сигнал для канадського уряду: більше не було необхідності витратити великі кошти на військову сферу та утримання свого контингенту в Європі. Після зазначених подій Оттава почала інтенсивно скорочувати оборонний бюджет та кількість військовослужбовців, спрямовуючи кошти на фінансування інших галузей, зокрема, соціальної. У 2002 році у збройних силах Канади нараховувалося 50,684 тис. військовослужбовців, готових до ведення військових дій (для порівняння, у 1962 році кількість збройних сил становила 126,430 тис.чол., а в 1990 р. – 78 тис.чол.). Всього за п'ять років (1993-1998) – військовий бюджет скоротився на 23%. Витрачаючи 1,1-1,2% свого ВВП на оборону, Канада стала однією з трьох країн НАТО із найменшими військовими витратами. У 2003 році Е.Коен писав, що „збройні сили настільки недофінансовані, не укомплектовані

персональним складом та технічним оснащенням, що вони більше не можуть захищати країну і просувати свої інтереси за межами континенту”.

Зниження рівня обороноздатності Канади логічним чином призвело до зниження впливовості країни, передусім у північноатлантичній системі безпеки. Наприклад, було зігноровано думкою Оттави щодо розширення НАТО на схід, а також початку війни проти Югославії. Окрім того, „незважаючи на те, що канадський військовий контингент у коаліційних силах НАТО в Боснії та Герцеговині складав 1300 осіб, Канада не була запрошена для участі в миротворчих діях НАТО в Македонії” [24]. Власне, така ситуація послабила переговорні позиції Канади у асиметричних відносинах зі Сполученими Штатами, адже тепер у Оттави стало менше механізмів використання багатостороннього форуму НАТО як противаги американському впливові.

Дещо інакше склалася ситуація у двосторонніх взаєминах між Канадою та США в рамках північноамериканської системи безпеки. В умовах зрілих асиметричних відносин Сполучені Штати з повагою ставляться до партнерства з Канадою в рамках спільної оборони Північної Америки, навіть з огляду на значно менший внесок північного сусіда. Наприклад, пропозиція Вашингтона щодо участі Оттави в американській програмі протиракетної оборони була зроблена радше як данина давньому надійному партнерству поміж країнами в оборонній сфері, адже з фінансово-технічної точки зору, США здатні на втілення цієї програми самостійно.

Таким чином, в північноамериканському геополітичному просторі канадсько-американські відносини у сферах безпеки та оборони є „дружніми взаєминами рівних”, тоді як у багатосторонньому контексті Сполучені Штати розглядають Канаду як „малого гравця без значної сили, з несуттєвим внеском до альянсу” [25].

Таким чином, спільна географія та історія стали тими чинниками, що на багато років поєднали Канаду та Сполучені Штати тісними союзницькими взаєминами в галузях безпеки та оборони. Значна асиметрія у розмірі та оснащенні військ не є визначальним фактором у відносинах двох північноамериканських країн в умовах комплексної взаємозалежності. Співпраця Канади та США у згаданих галузях здійснюється як на двосторонньому (в рамках ряду організацій, угод та партнерств), так і на багатосторонньому рівні - в основному в рамках НАТО, що є

своєрідним буфером у відносинах двох північноамериканських країн. Характер взаємин є відмінним на різних рівнях. Важливою стратегією Канади по відношенню до південного сусіда є доктрина оборони проти допомоги, в рамках якої країна підтримує достатній рівень обороноспроможності, а також здатності забезпечення власної безпеки.

Події 11 вересня 2001 року внесли корективи у бачення Сполученими Штатами системи північноамериканської безпеки і ролі в ній свого північного сусіда. А Канаді, згідно зі стратегією „оборони проти допомоги”, доводиться переконувати Вашингтон у своїй здатності дати відсіч терористам і запобігти їх проникненню на територію північноамериканського континенту. Втім це окрема тема, яка заслуговує на подальше ґрунтовне дослідження.

Література

1. America's Alliances and Canadian-American Relations / edited by L. McKinsey and K. R. Nossal. – Toronto : Summerhill Press, 1988. – 223 p.
2. www.jmss.org.
3. Sokolsky, J. J. The "Away Game" : Canada – United States Security Relations Outside North America / J. J. Sokolsky // IRPP Working Paper Series. – 2004. – No. 91. – P. 1–7.
4. Granatstein, J. Canada and the United States: Security and Strategic Interests after 9/11 / J. Granatstein // New Zealand International Review. – January–February 2008. – Vol. 33, No. 1. – P. 11–14.
5. Bloomfield, A. Towards an Explicative Understanding of Strategic Culture: the Cases of Australia and Canada / A. Bloomfield, K. R. Nossal // Contemporary Security Policy. – August 2007. – Vol. 28, No. 2. – P. 286–307.
6. Асиметрія міжнародних відносин / під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. – К. : Видавничий дім „Стилос”, 2005. – 555 с.
7. Бочар, І. Політика безпеки Канади / І. Бочар // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2006. – Вип. 64, ч. II. – С. 32–34.
8. Бочар, І. Регіональне співробітництво Канади / І. Бочар // Нова парадигма. – 2008. – Вип. 14. – С. 50–56.
9. Володин, Д. А. США-Канада : отношения в области обороны и безопасности / Д. А. Володин // США-Канада: экономика, политика, культура. – 2007. – № 5. – С. 23–34.
10. Barry, D. Defense Against Help: Explaining Canada-U.S. Security Relations / D. Barry, D. Bratt // American Review of Canadian Studies. – Spring 2008. – Vol. 38, Issue 1. – P. 63.
11. Barry, D. Defense Against Help: Explaining Canada-U.S. Security Relations / D. Barry, D. Bratt // American Review of Canadian Studies. – Spring 2008. – Vol. 38, Issue 1. – P. 71.
12. www.forces.gc.ca.
13. www.norad.mil.
14. 1994 Defence White Paper / Department of National Defence. – Ottawa : Minister of Supply and Services Canada, 1994. – P.25.
15. Асиметрія міжнародних відносин / під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. – К. : Видавничий дім „Стилос”, 2005. – С. 243–244.
16. Sloan, E. C. The Revolution in Military Affairs : Implications for Canada and NATO / E. C. Sloan. – Montreal, Quebec : McGill Queen's University Press, 2002. – P. 144.
17. Асиметрія міжнародних відносин / під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. – К. : Видавничий дім „Стилос”, 2005. – С. 242.
18. Thompson, J. H. Canada and the United States : Ambivalent Allies / J. H. Thompson, S. Randall. – Fourth edition. – Athens, Georgia : University of Georgia Press, 2008. – P. 179.
19. America's Alliances and Canadian-American Relations / edited by L. McKinsey and K. R. Nossal. – Toronto : Summerhill Press, 1988. – P. 122.
20. Північноатлантичний договір (Договір про утворення НАТО). – Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 р.
21. America's Alliances and Canadian-American Relations / edited by L. McKinsey and K. R. Nossal. – Toronto : Summerhill Press, 1988. – P. 171.
22. America's Alliances and Canadian-American Relations / edited by L. McKinsey and K. R. Nossal. – Toronto : Summerhill Press, 1988. – P. 175.
23. Heeney, A. D. P. Canada and the United States : Principles for Partnership / A. D. P. Heeney, L. T. Merchant – June 28, 1965.
24. Асиметрія міжнародних відносин / під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. – К. : Видавничий дім „Стилос”, 2005. – С. 192.
- America's Alliances and Canadian-American Relations / edited by L. McKinsey and K. R. Nossal. – Toronto : Summerhill Press, 1988. – P. 177.